

Social Entrepreneurial Ecosystem in Thai Universities**

Jitsuda Limkriengkrai*

Abstract

This research aims to develop a social entrepreneurial ecosystem in Thai universities. Qualitative research methods were employed, namely in-depth and semi-structured interviews with stakeholders in the ecosystem, focusing on both policy and practice as well as the supporting factors in the environment. The findings are that the ecosystem that stands to promote social entrepreneurship in Thai universities should be one with linkages between value chains that are as complex as that in the ecological ecosystems, ie. such that the components and factors that perform different roles are related such that they become interdependent. These need to be integrated in a balanced way, through integrating social entrepreneurship issues into the curricula, the carrying out of research projects that promote social entrepreneurship, the establishment of research networks that operate as mechanisms for creating social impacts through social entrepreneurs, the provision of coaching and mentoring, the seeking of support from the public and private sectors, access to funds, the creation of space for working together such that social entrepreneurship is encouraged. However, at the heart of the social entrepreneurial ecosystem in Thai universities is human capital, as the originator, mobilizer, and promoter of social entrepreneurship.

Keywords: social entrepreneurship, ecosystem, Thai universities

---

*Lecturer, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Tambon Salaya, Phuttamonthon District, Nakhon Pathom 73170. Email: jitsuda.lim@gmail.com

**Received August 19, 2020; Revised October 24, 2020; Accepted December 23, 2021

ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย**

จิตรสุดา ลิ้มเกรียงไกร*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการพัฒนากระบวนการนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุน ผลการวิจัยพบว่าระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย คือการเชื่อมโยงกันของห่วงโซ่ทางคุณค่าที่มีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ กับระบบนิเวศทางธรรมชาติ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีหน้าที่แตกต่างกันแต่มีการพึ่งพาอาศัยกันเป็นเรื่องสำคัญ โดยองค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีความคู่กันไปอย่างสมดุล ได้แก่ การบูรณาการประเด็นการประกอบการทางสังคมเข้าสู่การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย การสร้างงานวิจัยเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม การสร้างเครือข่ายวิจัยเป็นกลไกเพื่อเชื่อมต่อการสร้างผลกระทบทางสังคมผ่านกลุ่มผู้ประกอบการสังคม การให้คำปรึกษาและระบบพี่เลี้ยง การเชื่อมต่อความช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคเอกชน การเข้าถึงแหล่งเงินทุนสนับสนุน และการสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันสำหรับส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม และองค์ประกอบหลักที่เป็นหัวใจของระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย คือทรัพยากรบุคคลในฐานะผู้ขับเคลื่อน ผู้ให้กำเนิด และผลักดันส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยให้ประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ: ความเป็นผู้ประกอบการสังคม, ระบบนิเวศ, มหาวิทยาลัยไทย

---

*อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 อีเมล jitsuda.lim@gmail.com

**ได้รับบทความ 19 สิงหาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 24 ตุลาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 23 ธันวาคม 2564

บทนำ

ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ต่างพยายามเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนโดยใช้รูปแบบวิธีการที่แตกต่างกัน และพบว่า การดำเนินการที่มีอยู่ของทุกภาคส่วนมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการไปสู่ผลลัพธ์อันพึงประสงค์ได้ เช่น การขาดประสิทธิภาพและนวัตกรรมของภาครัฐ การดำเนินธุรกิจเพื่อสร้างผลกำไรสูงสุดของภาคธุรกิจเอกชน และการพึ่งพาเงินบริจาคขององค์กรภาคสังคม เป็นต้น (Goldsmith and Eggers 2004, 20) ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงถูกพัฒนาขึ้นจากแนวคิดสำคัญที่ว่าหากนำเอาจุดแข็งของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและพึ่งพาตนเองของภาคเอกชนมาดำเนินการ ภายใต้การกำหนดโจทย์ทางสังคมเป็นเป้าหมายหลักเหมือนองค์กรภาคสังคม โดยมีกลไกรัฐใช้อำนาจหน้าที่เชิงนโยบายสนับสนุนแล้ว (Organisation for Economic Co-operation and Development, n.d.) จะสามารถนำสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างและนำสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมได้

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนมาเป็นการดำเนินการในรูปแบบผู้ประกอบการสังคมมากขึ้น ด้วยสาเหตุหลักคือกลุ่มคนทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก๋ามองเห็นช่องทางในการใช้ความรู้ความสามารถที่มีในการบริหารจัดการองค์กรแบบเอกชน มาทำให้เกิดประโยชน์ในทางสังคมเพิ่มขึ้น อีกทั้งเงินบริจาคหายากขึ้น และผู้ประกอบการต้องการเห็นผลลัพธ์ของการบริจาคมากขึ้น ผู้ประกอบการสังคมจึงแสวงหาแหล่งเงินทุนมาดำเนินการ โดยทำให้เกิดผลทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (Defourny 2001, 1-2) การสนับสนุนส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่ถูกออกแบบมาอย่างเหมาะสม จะมีส่วนช่วยอย่างมากในการพัฒนาทั้งเรื่องจำนวน คุณภาพ และความอยู่รอดของวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อช่วยให้การดำเนินกิจการเติบโตได้ ในประเทศไทยแม้จะมีการผลักดันและส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในระดับประเทศด้วยการยกร่างกฎหมายส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่ในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจเพื่อสังคมในรูปแบบงานวิจัยยังเป็นไปอย่างจำกัด รวมถึงองค์ความรู้ด้านระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมด้วย

ระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมถือเป็นแนวคิดสำคัญในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยถือเป็นเรื่องใหม่ในประเทศไทย องค์ความรู้และงานวิจัยในบริบทด้านการพัฒนาระบบนิเวศเอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยยังเป็นองค์ความรู้ที่จำกัด ส่งผลให้มหาวิทยาลัยไทยยังไม่สามารถส่งเสริมความผู้ประกอบการสังคมได้อย่างชัดเจน หากการพัฒนาระบบนิเวศเอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยมีความชัดเจนจะสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ช่วยส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมอันเป็น

รากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ นำไปสู่ความเข้าใจและการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในภาพรวมของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทบทวนแนวคิดการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม รวมถึงระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ รวมถึงปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จของระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย

ทบทวนวรรณกรรม

การส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับนิยามความหมายและแนวคิดผู้ประกอบการสังคม (social entrepreneur) การประกอบการทางสังคม (social entrepreneurship) และวิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise) ซึ่งมีการให้คำนิยามความหมายที่หลากหลายและไม่มีข้อกำหนดหลักเกณฑ์เป็นสากล อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจากหลายสาขาวิชาได้มีความพยายามในการนิยามวิเคราะห์ลักษณะผ่านกรณีศึกษาต่าง ๆ ทำให้ภาพของความเป็นผู้ประกอบการสังคมชัดเจนขึ้น โดยนิยามที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการสังคม มักมาจากมูลนิธิขนาดใหญ่ที่ผลักดันและสนับสนุนแนวความคิดเกี่ยวกับการประกอบการทางสังคมและเน้นการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการสังคมทั่วโลก

จุดเริ่มต้นของคำว่า “ผู้ประกอบการสังคม” มาจากหนังสือของ Howard Bowen ในปี ค.ศ. 1953 ที่กล่าวถึงนักธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในชื่อว่า **Social Responsibilities of the Businessman** (Bowen 2013, 8) และในปี ค.ศ. 1980 ผู้ที่นำคำดังกล่าวมาใช้อย่างกว้างขวางคือ Bill Drayton ผู้ก่อตั้งมูลนิธิอชกา (Ashoka: Innovators for the Public Foundation) ซึ่งเป็นองค์กรที่ค้นหา คัดเลือก และสนับสนุนผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงผู้ประกอบการเพื่อสังคม นอกจากนี้ ชาร์ลส ลีดบีทเตอร์ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง **The Rise of the Social Entrepreneur** ได้กล่าวว่า “หัวใจขององค์กรที่เกิดขึ้นในรูปแบบของการประกอบการทางสังคมนั้นเกิดจากผู้ประกอบการสังคมที่เป็นผู้นำและมีคุณลักษณะส่วนบุคคล” (Leadbeater 1997, 53) นอกจากนี้ผู้ประกอบการสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสิ่งที่เรียกว่านวัตกรรมทางสังคม (social innovation) ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะต้องเป็นคนที่มีความสำคัญในการประกอบการ

(entrepreneurial mindset) ซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะสำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน ความรู้เกี่ยวกับการประกอบการสามารถยกระดับและเพิ่มประสิทธิภาพด้านอาชีพ (Wilson et al. 2009, 12) สามารถนำสิ่งที่ไม่ได้ใช้แล้วหรือทรัพยากรที่ถูกทิ้งมาใช้ เพื่อตอบสนองความต้องการได้ ต้องเป็นคนที่สร้างสินค้าและบริการใหม่ กระบวนการใหม่ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และต้องเป็นผู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในองค์กรที่รับผิดชอบ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เข้าไปดำเนินการและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (Leadbeater 1997, 53)

การประกอบการทางสังคมมีความเหมือนกับการประกอบการหรือการเป็นเจ้าของธุรกิจทั่วไป เนื่องจากการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมและการประกอบธุรกิจนั้น ผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้มีจิตวิญญาณของการประกอบการ รู้จักมองหาและใช้โอกาส มีความมุ่งมั่น มุ่งเน้นความสำเร็จ กล้ารับความเสี่ยง มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถคิดค้นนวัตกรรมใหม่ในการดำเนินธุรกิจ (Abu-Saifan 2012, 25) ดังนั้นทั้งสองแนวคิดนี้จึงสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม หากแต่การเป็นผู้ประกอบการสังคมจะยึดแนวทางการพัฒนาสังคมเป็นหลัก ผลกำไรที่เกิดจากการประกอบการจะถูกนำกลับมาลงทุนเพื่อทำพันธกิจทางสังคมต่อไป มากกว่าที่จะนำผลตอบแทนไปกระจายให้แก่เจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น (Boschee and McClurg 2003, 4) การประกอบการทางสังคมเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจากผู้ประกอบการรายใหม่ องค์กรเอกชน รวมไปถึงหน่วยงานของรัฐที่กำหนดนโยบาย ถึงแม้ว่าแนวคิดดังกล่าวค่อนข้างใหม่ หากว่าปรากฏการณ์ของการประกอบการทางสังคมนั้นไม่ได้ใหม่ เนื่องจากในอดีตมีผู้ประกอบการสังคมที่ค้นหาวิธีการใหม่และกระบวนการใหม่ เพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกให้กับสังคมเกิดขึ้นมากมาย ตัวอย่างเช่น ในช่วง ปี ค.ศ. 1984 นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล Muhammad Yunus ได้ก่อตั้ง Grameen Bank ที่สร้างปรากฏการณ์ที่เกิดผลกระทบในเชิงบวกทางสังคมอย่างมาก โดยเป็นผู้คิดค้นและเปลี่ยนแปลงแนวคิดของธนาคารจากการใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันที่เป็นสินทรัพย์ที่จับต้องได้ในการกู้ยืมเงินที่มีมูลค่าตามหลักทรัพย์นั้นเป็นการให้กู้ยืมแก่รายย่อย (microcredit) แต่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันทางสังคมซึ่งจับต้องไม่ได้มาเป็นส่วนค้ำประกัน ทำให้คนที่เข้ามาต่างยืนอยู่บนพื้นฐานจากความน่าเชื่อถือ เชื่อใจ ส่งผลให้โมเดล Microcredit ขยายไปทั่วโลก ถือว่าเป็นผู้สร้างกระบวนการใหม่ของการปล่อยเงินกู้เพื่อให้คนที่ยากจนได้เงินทุนในการเริ่มต้นทำธุรกิจ (Yunus and Weber 2010, iii-ix)

เมื่อกล่าวถึงความเป็นผู้ประกอบการสังคมจำเป็นต้องกล่าวถึงแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมได้รับการสื่อความหมายว่าเป็นเครื่องมือรูปแบบหนึ่งของผู้ประกอบการสังคม ในวรรณกรรมต่าง ๆ อาจเรียกวิสาหกิจเพื่อสังคมว่ากิจการเพื่อสังคม นิยามของวิสาหกิจเพื่อสังคมคือกลไกการพัฒนาสังคมที่ถูกออกแบบขึ้นโดยพยายามที่จะนำเอาข้อดีจากทุกภาคส่วนของสังคมมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เป้าหมายทางสังคมเป็นตัวตั้งของภาครัฐและประชาสังคม การนำเอาความรู้และนวัตกรรมมาเป็นฐานของการดำเนินการเหมือนกับภาคเอกชนและวิชาการ รวมไปถึงการใช้การจัดการที่มีประสิทธิภาพและระบบตลาดของภาคเอกชน โดยมีความเชื่อว่าหากองค์กรในสังคมสามารถ

ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานมาสู่รูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีคุณภาพในปริมาณที่มากพอที่จะสามารถสร้างกระแสและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบขนาดใหญ่ในสังคมได้ต่อไป (Thailand. National Reform Council 2015, 10-15)

การส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องผ่านกระบวนการที่มีกลไกชัดเจน และมีระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนการเติบโตของความเป็นผู้ประกอบการสังคม โดยคำว่าระบบนิเวศ (ecosystem) เมื่อมีการกล่าวถึงก็มักจะนึกถึงในเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งระบบนิเวศจะพูดถึงเรื่องห่วงโซ่อาหารหรือวัฏจักรของสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในธรรมชาติที่มีหน้าที่แตกต่างกันภายใต้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการรักษาสสมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติให้เหมาะสม ส่วนในมุมมองของธุรกิจ ระบบนิเวศเป็นการเชื่อมโยงกันของห่วงโซ่ทางคุณค่า (value chain) ที่พึ่งพากันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ของธุรกิจแต่ละหน่วยในระบบนิเวศธุรกิจนั้น ๆ เพื่อสร้างคุณค่าร่วมกันที่มีรูปแบบจำลองและคล้ายคลึงระบบนิเวศทางธรรมชาติ (Bloom and Dees 2008, 47) หลายธุรกิจมักสนใจแต่การเพิ่มผลกำไรและประสิทธิภาพของบริษัทมากกว่าการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอก ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้ประกอบการรายใหม่พยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้นาแนวคิดของระบบนิเวศมาปรับใช้ในการดำเนินธุรกิจ โดยการทำให้ผู้ประกอบการเข้าใจในส่วนพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่เพียงแต่การผลิตสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ออกมาเท่านั้น

ระบบนิเวศธุรกิจ (business ecosystem) เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนามาจากระบบนิเวศทางธรรมชาติภายใต้ความเชื่อที่ว่าพัฒนาสังคมความเป็นผู้ประกอบการจำเป็นต้องพัฒนาเป็นระบบที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและการเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Mason and Brown 2014, 5) แนวคิดระบบนิเวศธุรกิจถูกนำมาใช้ครั้งแรกในการบริหารจัดการธุรกิจผ่านบทความใน **Harvard Business Review** ของ James Moore นักวิชาการชาวอเมริกัน ในปี ค.ศ. 1993 โดยได้นำหลักการของระบบนิเวศมาใช้ในทางธุรกิจ ให้ความเห็นไว้ว่าธุรกิจและนวัตกรรมไม่สามารถที่จะเติบโตหรือพัฒนาได้ด้วยตนเององค์กรธุรกิจจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศธุรกิจ ที่จะต้องทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ และพัฒนาในด้านต่าง ๆ (Moore 1993, 75) ดังแบบจำลองระบบนิเวศผู้ประกอบการของ Daniel Isenberg (Isenberg's Model of an Entrepreneurial Ecosystem) ที่นำเสนอปัจจัยหลักที่สำคัญสำหรับระบบนิเวศผู้ประกอบการ ได้แก่

1. นโยบายและภาครัฐ (policy and government)
2. การให้เงินสนับสนุนผู้ประกอบการ (financial capital)
3. วัฒนธรรม บรรทัดฐาน และบุคคลต้นแบบที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ประกอบการ (culture and success stories)
4. การสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาครัฐ (support professions)

5.ทุนมนุษย์ ระบบการศึกษา และการพัฒนาทักษะของแรงงาน (human capital, educational institutions and labor)

6. การตลาดในการสร้างเครือข่ายของผู้ประกอบการและลูกค้า (markets and networks) (Isenberg 2011, 7)

นอกจากนี้ระบบธุรกิจถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับหน่วยธุรกิจ หน่วยธุรกิจกับกลุ่มธุรกิจ และปฏิสัมพันธ์ของหน่วยธุรกิจกับสิ่งแวดล้อม โดยสิ่งแวดล้อมทางธุรกิจ หมายถึง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และรวมถึงกฎหมาย กฎระเบียบของภาครัฐในบริบทของการทำธุรกิจ ชุมชน ลูกค้า คู่ค้า คู่แข่ง ระบบงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ รวมทั้งทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น แรงงาน วัตถุดิบ สินค้า บริการ และทรัพยากรอื่น ๆ และการที่จะเป็นระบบนิเวศได้นั้นจะต้องก่อให้เกิดคุณค่าที่ผู้บริโภครับรู้ได้ (European Commission 2014, 13-14)

สำหรับทางด้านการศึกษานั้น สถาบันการศึกษาหลายแห่งทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศมีการนำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการสังคมเข้ามาใช้ในการเรียนการสอนและการดำเนินการอย่างแพร่หลาย จากการทบทวนเอกสารกรณีศึกษาในต่างประเทศ พบว่าหลายประเทศทั้งยุโรปและเอเชียมีความพยายามอย่างมากในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความคิดแบบผู้ประกอบการมากขึ้น มีการพัฒนาทักษะธุรกิจและทดลองใช้เพื่อเป้าหมายทางสังคม (British Council 2015, 14) เช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยหลายแห่งมีหลักสูตรเพื่อสร้างผู้ประกอบการสังคมโดยเฉพาะ ซึ่งหลักสูตรที่ว่านี้ดึงดูดความสนใจของนักศึกษาที่สนใจเรื่องการทำธุรกิจหรืออยากเป็นผู้ประกอบการ ให้หันไปสนใจการแก้ไขปัญหาสังคมด้วย ดังนั้นนักศึกษาที่จบออกมาจะเป็นบุคคลที่มีความเป็นนักธุรกิจและนักพัฒนาสังคมในบุคคลคนเดียวกัน นักศึกษาที่เข้ามาเรียนจะถูกฝึกฝนให้เป็นนักธุรกิจ เพื่อสามารถเขียนแผนธุรกิจของตน โดยตัวธุรกิจนั้นต้องไม่ทำร้ายสังคมหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ธุรกิจนั้นจะต้องสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนและเติบโตมีกำไรเหมือนกับธุรกิจทั่วไป หากแต่นำกำไรที่ได้ไปแก้ปัญหาสังคมให้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง (Galera and Borzaga 2009, 214-215)

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านข้อมูลที่ศึกษา ได้แก่ นิยาม แนวคิด นโยบาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนา ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในต่างประเทศและประเทศไทย ทั้งในภาพรวมของวิสาหกิจเพื่อสังคมและการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย

2. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) จำนวน 15 ราย โดยผู้วิจัยจำแนกผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคม

ทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ผู้ประกอบการสังคม และผู้กำหนดนโยบาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย ได้แก่ ผู้ประกอบการสังคม ผู้กำหนดนโยบายภาคการศึกษา อาจารย์ นักศึกษา และบุคลากรในมหาวิทยาลัย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษามหาวิทยาลัยไทยที่มีการบูรณาการประเด็นการประกอบการทางสังคมเข้าสู่ระบบการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (Patton and Cochran 2002, 12-15) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในประเทศไทย และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในประเทศไทย เพื่อนำข้อเสนอแนะแนวทางมาพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ผู้ประกอบการสังคม ผู้กำหนดนโยบาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย ได้แก่ ผู้ประกอบการสังคม ผู้เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย ผู้ขับเคลื่อนเรื่องการประกอบการสังคมหรือกฎหมายวิสาหกิจเพื่อสังคม ผู้บริหารมหาวิทยาลัยไทยที่มีการขับเคลื่อนเรื่องการประกอบการสังคม อาจารย์ผู้สอนที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเพื่อสังคม และนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเพื่อสังคม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยมีแนวคำถามไว้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งจะช่วยให้มีความยืดหยุ่นในการตั้งคำถาม สามารถที่จะได้คำตอบที่ลึกซึ้งและพร้อมที่จะสนทนาเพิ่มเติม และอาจมีการเปลี่ยนแปลงคำถามตามสถานการณ์ ผู้วิจัยจะเป็นผู้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้วยตนเอง โดยนำประเด็นสำคัญมาตั้งเป็นหัวข้อคำถามและนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์หลังจากที่สัมภาษณ์เสร็จ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากการวิจัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เจาะลึกในกรณีศึกษาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็น

ผู้ประกอบการสังคมในต่างประเทศ ในประเทศไทย และในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ โดยผู้วิจัยจะ ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย เพื่อนำมาประมวลเป็นองค์ ความรู้ของแนวคิดระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม และเพื่อนำข้อมูลที่ได้มา วิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ จากการตอบแบบสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยบูรณาการข้อมูลที สอดคล้องไว้ด้วยกันและคงข้อมูลที่มีความเห็นแตกต่าง เพื่อสะท้อนให้เห็นแนวทางในการพัฒนาระบบ นิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่ นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย ที่มี ความหลากหลายและมาจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีการบันทึกข้อมูลด้วย การบันทึกเสียงและจดบันทึก กล่าวคือใช้การบันทึกเสียงเพื่อบันทึกทุกรายละเอียดของคำพูด ส่วนผู้ สัมภาษณ์จดข้อสังเกตหรือประเด็นสำคัญระหว่างการสัมภาษณ์ หลังจากจบการสัมภาษณ์ทำการถอด เนื้อหาการสัมภาษณ์ในเครื่องบันทึกเสียงอย่างละเอียด เพื่อประโยชน์ในการอ้างอิงข้อมูลในภายหลัง และ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จำแนกข้อมูล จัดระบบข้อมูลที่ได้ให้เป็นหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาหาบทสรุป จากนั้นเมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลมาสังเคราะห์ในเชิงพรรณนาโดยจะแสดง ให้เห็นถึงแนวคิดระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม และแนวทางในการพัฒนา ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย และปัจจัยแวดล้อม เกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย ไทย

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมทั้ง ในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความ เป็นผู้ประกอบการสังคมในประเทศไทย และปัจจัยแวดล้อมเกื้อหนุนที่นำไปสู่การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อ ต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในประเทศไทย โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและประมวล สรุปในเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระบบนิเวศเป็นหัวใจสำคัญของการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมให้เติบโตอย่างยั่งยืน หมายถึงความสำเร็จของผู้ประกอบการสังคม การประกอบการทางสังคม และวิสาหกิจเพื่อสังคม ไม่ได้ ขึ้นอยู่กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง นโยบายของรัฐ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แต่จะเกิดขึ้นได้เมื่อ หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมมีความรู้ความ

เข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคม การประกอบการทางสังคม และวิสาหกิจเพื่อสังคม ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่มีความเข้มแข็งและสามารถทำงานร่วมกันได้ ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการสังคมและวิสาหกิจเพื่อสังคมทุกขนาด ทุกช่วงการเติบโตที่มีความต้องการต่างกัน ได้รับการสนับสนุนที่ตรงจุดและเติบโตได้อย่างยั่งยืน (Bloom and Dees 2008, 49) นอกจากนี้ประเด็นที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น องค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งในการพัฒนาระบบนิเวศความเป็นผู้ประกอบการสังคม คือผู้ประกอบการสังคมที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มุ่งเน้นโอกาสพัฒนาตนเอง เกิดนวัตกรรม และมีความเต็มใจที่จะสร้างคุณค่าให้กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม กระบวนการหรือลักษณะพฤติกรรม ความสามารถในการสร้างผลลัพธ์ทางสังคม โดยใช้จิตวิญญาณของผู้ประกอบการทางธุรกิจ สามารถแก้ปัญหาสังคมโดยการสร้างนวัตกรรมที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงระบบไปสู่สิ่งที่ดีกว่าได้ นำความรู้จากทักษะแนวคิดความเป็นผู้ประกอบการมาแก้ปัญหาสังคม

จากการศึกษาแนวคิดความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่เกิดขึ้น แนวคิดดังกล่าวยังมีข้อโต้แย้งไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของนิยามความหมาย บทบาท รูปแบบ กระบวนการ รวมไปถึงทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายความเป็นผู้ประกอบการสังคม ที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการสังคม การประกอบการทางสังคม วิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งส่งผลทำให้แนวคิดดังกล่าวสื่อสารออกไปอย่างสับสน เมื่อกล่าวว่าการประกอบการทางสังคมหรือวิสาหกิจเพื่อสังคม ต่างคิดถึงการทำวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมหรือการประกอบกิจการธุรกิจ (Mair and Marti 2006, 42) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วคำว่า “ความเป็นผู้ประกอบการ” คือ การกระทำที่ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มุ่งเน้นโอกาสพัฒนาตนเอง เกิดนวัตกรรม และมีความเต็มใจที่จะสร้างคุณค่าให้กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม กระบวนการหรือลักษณะพฤติกรรม ความสามารถในการสร้างผลลัพธ์ทางสังคม โดยใช้จิตวิญญาณของผู้ประกอบการทางธุรกิจสามารถแก้ปัญหาสังคมโดยการสร้างนวัตกรรมที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงระบบไปสู่สิ่งที่ดีกว่าได้ นำความรู้จากทักษะแนวคิดความเป็นผู้ประกอบการมาแก้ปัญหาสังคม และ “การประกอบการ” เป็นการกระทำใดหรือเป็นกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือคำว่า “ผู้ประกอบการ” หมายถึงตัวบุคคลที่กระทำการประกอบการนั้น ซึ่งมีความหมายอย่างกว้างและแตกต่างกันกับการทำธุรกิจ (Dees 1998, 4) และเมื่อเอามารวมกับคำว่า “สังคม” กลายเป็น “ผู้ประกอบการสังคม” ทำให้เกิดความสับสนในความหมาย ทั้งจากทางผู้ดำเนินการประกอบการสังคมเองและในมุมมองของนักวิชาการ

การส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยต่างประเทศและมหาวิทยาลัยไทยมีความเหมือนกันในรูปแบบการบริหารจัดการ หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการเรียนการสอน แนวคิดความเป็นผู้ประกอบการในมหาวิทยาลัยทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยโดยส่วนมากเป็นหน่วยงานภายใต้วิทยาลัยธุรกิจของมหาวิทยาลัย เน้นด้านการบริหารจัดการธุรกิจ เพื่อให้นักศึกษาสามารถออกไปค้าขายและประกอบธุรกิจได้ และแนวคิดความเป็นผู้ประกอบการสังคม ที่ไม่ใช่เพียงแค่ความสามารถในการค้าขาย แต่เน้นการทำธุรกิจที่ได้รายได้แต่แก้ไขหรือพัฒนาสังคมโดยใช้หลักการของการประกอบธุรกิจ เน้น

การสร้างจิตวิญญาณและทักษะให้มีความคิดริเริ่ม กล้าเสี่ยงและสามารถประเมินความเสี่ยงได้ มีระบบคิดวิเคราะห์ การใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหา และการคิดเชิงนวัตกรรม นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับผู้ประกอบการเพื่อสังคม ส่วนใหญ่เปิดรายวิชาให้กับนักศึกษาที่เรียนในหลักสูตรการบริหารธุรกิจ ซึ่งสามารถดึงความสนใจของนักศึกษาที่ต้องการทำธุรกิจหรืออยากเป็นผู้ประกอบการให้หันไปสนใจการแก้ไขปัญหาสังคมด้วย นักศึกษาที่เข้ามาเรียนในหลักสูตรการบริหารธุรกิจจะถูกฝึกฝนให้เป็นนักธุรกิจเพื่อสามารถเขียนแผนธุรกิจ หากแต่แผนธุรกิจนั้นไม่ได้มีเป้าหมายหลักเพื่อแสวงหากำไรสูงสุดแก่องค์กร แต่นำกำไรที่ได้สนับสนุนงานเพื่อแก้ปัญหาสังคมให้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยต่างประเทศและมหาวิทยาลัยไทยมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในรูปแบบการจัดการเรียนการสอน รูปแบบการศึกษาในประเทศไทยเน้นการเรียนรู้แบบการฟังบรรยายและจดบันทึกเป็นหลัก ขาดการฝึกปฏิบัติ การฝึกงานภาคสนามที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ด้านความร่วมมือ และรูปแบบการสนับสนุนส่งเสริมของมหาวิทยาลัยและจากหน่วยงานภาครัฐก็เช่นกันที่มหาวิทยาลัยในต่างประเทศมีระบบที่แข็งแกร่งและชัดเจน มหาวิทยาลัยในต่างประเทศยังมีระบบศิษย์เก่าที่แข็งแกร่ง ทำให้ระบบพี่เลี้ยง (mentor) มีเครือข่ายที่ปรึกษาที่เป็นคนทำงานระดับสูง นอกจากจะมีความน่าเชื่อถือแล้ว ทักษะและประสบการณ์ที่สามารถช่วยเสริมนักศึกษาที่สูงตามด้วย รวมถึงการจัดการประชุมต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ เพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนเส้นทางการทำงาน ความล้มเหลว และการก้าวข้ามอุปสรรคต่าง ๆ ของวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภาคส่วนต่าง ๆ มาร่วมแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ (Dacin, Dacin and Tracey 2011, 1208) เช่น เชิญนักวิชาการมารับฟังความต้องการด้านงานวิจัยจากกิจการเพื่อสังคม เชิญนักลงทุนมาพูดคุยกับกิจการเพื่อสังคม สามารถสร้างความเข้าใจเรื่องแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงผู้ประกอบการสังคม เพื่อมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างเครือข่ายที่นำไปพัฒนางานต่อได้จริง

ประเทศไทยเริ่มมีการตื่นตัวในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมมากขึ้น มหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นผู้ประกอบการสังคม นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาคเอกชน ภาคธนาคาร และภาคประชาสังคมที่เริ่มขับเคลื่อนอย่างจริงจัง จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกฝ่ายมีมุมมองว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม ได้แก่ การบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่ทั้งในบุคคล ทรัพยากรในชุมชน และสิ่งแวดล้อมมาปรับใช้เป็นการเรียนการสอน ให้ผู้ศึกษาสามารถเชื่อมโยงกับความรู้ในการประกอบการและฝึกฝนด้านสติปัญญา เชื่อมโยงทุนทางสังคม ทำให้เกิดเป็นผู้ประกอบการสังคมที่เอื้อประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและสังคม ตลอดจนสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในชุมชนได้อย่างยั่งยืน การมุ่งเน้นพัฒนาผู้ที่ต้องการเป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่มีความกระตือรือร้น สามารถการบูรณาการความรู้ ทักษะการจัดการที่ได้เรียนรู้ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม นำไปสร้างการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อความ

เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เป็นปัจจัยที่นำไปสู่สาเหตุของการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการเรียนการสอนเป็นการเรียนด้วยโครงงาน (project base learning) เรียนบนฐานการปฏิบัติงานจริงของนักศึกษา มุ่งเน้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในและนอกห้องเรียน ทำโครงงาน ลงพื้นที่จริง เพื่อเตรียมพร้อมให้นักศึกษาพร้อมในการทำงาน เน้นการลงมือปฏิบัติ นักศึกษาจะได้คิดค้นนวัตกรรมเพื่อมาแก้ไขปัญหาสังคมจากโครงงานนวัตกรรมเพื่อสังคม รูปแบบการเรียนที่เป็นแบบประสบการณ์ (experiential learning) เน้นอภิปราย (discussion) มากกว่าการป้อนข้อมูล (lecture) ส่งเสริมให้นักศึกษากล้าคิด กล้าทำ กล้าทดลอง กล้าแสดงออกทางความคิด

นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยแล้ว จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักยังพบว่า มีหน่วยงานภาคเอกชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม การส่งเสริมในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาทักษะและสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างผู้ประกอบการสังคมรุ่นใหม่ในอนาคต ความต้องการการสนับสนุนทางธุรกิจของวิสาหกิจเพื่อสังคมมีความคล้ายคลึงกับวิสาหกิจขนาดกลางและย่อมทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนการเขียนแผนธุรกิจ การพัฒนารูปแบบสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตามการส่งเสริมสำหรับธุรกิจทั่วไปไม่ตอบโจทย์วิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากวิสาหกิจเพื่อสังคมมีเป้าหมายทางสังคมก่อนเป้าหมายทางธุรกิจ (Baker 2011, 3) กิจกรรมทางสังคมและธุรกิจไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจน และอาจมีรายรับจากหลายแหล่ง รวมถึงเงินให้เปล่าและเงินบริจาค

จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่าการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่ถูกออกแบบมาอย่างเหมาะสมจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการพัฒนาทั้งเรื่องจำนวน คุณภาพ และความอยู่รอดของวิสาหกิจเพื่อสังคม ในประเทศไทยแม้จะมีการผลักดันงานด้านวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับประเทศ มีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 เพื่อส่งเสริมให้การประกอบธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการจ้างงานแก่บุคคลที่สมควรได้รับการส่งเสริมเป็นพิเศษ การแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน สังคมหรือสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอื่น หรือคืนประโยชน์ให้แก่สังคม และส่งเสริมการแข่งขันโครงการต่าง ๆ ทางด้านการประกอบการทางสังคมในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจเพื่อสังคมในรูปแบบของงานวิจัยยังเป็นไปอย่างจำกัด รวมถึงองค์ความรู้ด้านระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมด้วย

ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยถือเป็นเรื่องใหม่ในประเทศไทย องค์ความรู้และงานวิจัยในบริบทด้านการพัฒนาระบบนิเวศเอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยยังเป็นองค์ความรู้ที่จำกัด ส่งผลให้มหาวิทยาลัยไทยยังไม่สามารถส่งเสริมความผู้ประกอบการสังคมได้อย่างชัดเจน ในภาพรวมของมหาวิทยาลัยไทยยังไม่มีการจัดตั้งหน่วยงานวิจัยเฉพาะเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจเพื่อสังคม รูปแบบของงานวิจัยที่เกิดขึ้นนั้นเป็นในลักษณะทำในรายวิชาและทำเพื่อประกอบการจบการศึกษา ขาดกลไกในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้

และนำผลการวิจัยไปประกอบการปฏิบัติจริง แม้มีการเกิดขึ้นขององค์กรบ่มเพาะทั้งในรูปแบบหลักสูตรในมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศไทย มีการบูรณาการประเด็นการประกอบการทางสังคมเข้าสู่ระบบการศึกษา

อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักทุกฝ่าย ผู้วิจัยพบว่าจุดอ่อนที่สำคัญที่เป็นปัจจัยแห่งความล้มเหลวในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย คือ ทรัพยากรบุคคลที่เรียกว่า “SE Mover” ซึ่งถือเป็นทรัพยากรบุคคลในฐานะผู้ขับเคลื่อน ผู้ให้กำเนิด และผลักดันให้การส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทยประสบความสำเร็จ เพราะการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทยมีเป้าหมายหลักในทางพัฒนาธุรกิจ พัฒนาสังคม การใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหา และการคิดเชิงนวัตกรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้ขับเคลื่อนหลักที่มีทักษะในการขับเคลื่อนธุรกิจ รวมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาสังคมไปพร้อมกัน

การสร้างสภาพแวดล้อมที่สามารถช่วยให้แนวคิดความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทยเติบโตได้ เช่น การให้คำปรึกษาด้านธุรกิจ ด้านกฎหมาย ด้านการเงิน ด้านการจดทะเบียน หรือช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า เนื่องจากการเริ่มต้นจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือการเป็นผู้ประกอบการสังคม นอกจากต้องเข้าใจปัญหาสังคมที่ต้องการเข้าไปแก้ไขหรือช่วยเหลือแล้ว หากต้องพัฒนาสินค้าและบริการของตัวเองให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคหรือตลาด การให้องค์ความรู้ด้านเทคนิคต่าง ๆ จะส่งผลต่อการเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคม และความเป็นผู้ประกอบการสังคมในระยะยาวมากขึ้น

หน่วยงานแต่ละภาคส่วนมีบทบาทร่วมกันในการสร้างองค์ความรู้และถ่ายทอดทักษะด้านการบริหารธุรกิจ รวมไปถึงนโยบายสนับสนุนเพื่อสร้างแรงจูงใจ ได้แก่ ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและวางมาตรการสร้างแรงจูงใจให้กับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมให้มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ช่วยสนับสนุนในเรื่องของนโยบายที่จะช่วยลดต้นทุนให้กับวิสาหกิจเพื่อสังคม การให้มีกฎหมายถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของภาครัฐในการสร้างมาตรการจูงใจในการสนับสนุนส่งเสริมให้วิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภาคเอกชนต้องช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ จัดทำแผนธุรกิจ สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ซึ่งจะสามารถทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ และสถาบันการศึกษาหรือสถาบันทางวิชาการมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่จะเสริมสร้างเยาวชน นิสิต นักศึกษาให้เป็นผู้มีความรู้ด้านธุรกิจ ด้านนวัตกรรม พร้อมกับแนวคิดที่จะทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยผลักดันและสนับสนุนให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนในสังคมไทย และบทบาทในการวิจัยเพื่อนำไปสู่การต่อยอดและการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม อันจะนำไปสู่การสนับสนุนและผลักดันเชิงนโยบายให้เห็นผลในทางปฏิบัติต่อไป

ปัจจัยแวดล้อมที่ส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมจำเป็นต้องเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล เพื่อสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ระบบส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องการประกอบการสังคม การบูรณาการเข้าสู่การเรียนการสอนในทุกระดับชั้น และการสร้างระบบวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมสังคม การพัฒนาขีดความสามารถ ระบบบ่มเพาะที่มีคุณภาพ และหลากหลาย ระบบให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ และกลไกเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทุนสนับสนุนระยะเริ่มต้น ทุนสนับสนุนเพื่อดำเนินกิจการ และตลาดการลงทุนทางสังคม ระบบภาษี การยกเว้นภาษีให้กับผู้ประกอบการสังคมและวิสาหกิจเพื่อสังคม และระบบตลาดที่มีคุณภาพ

อย่างไรก็ดี ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาในประเทศไทยตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ตลอดจนจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่าระบบการศึกษาในประเทศไทยยังมีรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบทางอ้อม เน้นการฟังบรรยายและจดบันทึกเป็นหลัก ขาดการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ การศึกษาในระดับอุดมศึกษามักมุ่งเน้นการสอนเพื่อผลิตบัณฑิตเข้าสู่ตลาดแรงงานเป็นหลัก ส่งผลให้รูปแบบการประกอบธุรกิจของเยาวชนไทยขาดความคิดสร้างสรรค์และไม่สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืนทั้งในระดับประเทศและระดับโลก นอกจากนี้ผู้ประกอบการสังคมยังขาดช่องทางในการเข้ารับการอบรมที่สามารถนำความรู้ไปใช้ได้โดยตรงประเด็น เนื่องจากหลักสูตรอบรมยังคงอยู่ในรูปแบบการบรรยายและการเชื่อมโยงในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง ผู้ประกอบการไทยยังคงต้องการหลักสูตรอบรมที่มีลักษณะสร้างสรรค์ เช่น การศึกษาความต้องการของผู้บริโภคและความต้องการของสังคม เป็นต้น ควบคู่กับกิจกรรมภาคปฏิบัติที่สามารถเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการสังคมได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับธุรกิจหรือองค์กรของตนได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผลของการศึกษาวิเคราะห์ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย พบว่าระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทยเป็นการเชื่อมโยงกันของห่วงโซ่ทางคุณค่าที่มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกับระบบนิเวศทางธรรมชาติ (Bloom and Dees 2008, 47) ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยสามารถเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ การพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย มีรายละเอียดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เครือข่าย ทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์สถานะแวดล้อม และปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ รวมถึงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีหน้าที่แตกต่างกัน แต่มีการพึ่งพาอาศัยกันเป็นเรื่องสำคัญ โดยองค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีควบคู่กันไปอย่างสมดุลเพื่อพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทยที่มีคุณภาพ ได้แก่

1. ระบบส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องความเป็นผู้ประกอบการสังคม โดยการบูรณาการประเด็นการประกอบการทางสังคมเข้าสู่การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานของการสร้างวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีคุณภาพ โดยสามารถทำได้ในทุกระดับ มีรูปแบบวิธีการ และกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่น สถาบันอาศรมศิลป์ที่จัดการเรียนการสอนหลักสูตรผู้ประกอบการสังคมในระดับปริญญาตรี และผู้เข้าเรียนมีสัดส่วนจำนวนมากที่มาจากองค์กรชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตรมีการจัดหลักสูตรบ่มเพาะ เน้นกลุ่มผู้เข้าเรียนที่ไม่จำเป็นต้องมีวุฒิการศึกษามาก่อน คณะโลกคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดสอนหลักสูตรนานาชาติเรื่องการประกอบการสังคมในระดับปริญญาตรี รวมถึงคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลก็เปิดรายวิชาการเพื่อสังคมสำหรับหลักสูตรระดับปริญญาตรี เป็นต้น

2. ระบบวิจัยเพื่อพัฒนาและส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม นอกเหนือจากการส่งเสริมผ่านการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยแล้ว องค์กรประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลอย่างมากต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม ได้แก่ การสร้างงานวิจัยเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมซึ่งสามารถดำเนินการส่งเสริมได้ในหลายลักษณะ เช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นผู้ประกอบการสังคม หรือการสร้างเครือข่ายวิจัยวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคม และเป็นกลไกเชื่อมต่อการสร้างผลกระทบทางสังคมผ่านกลุ่มผู้ประกอบการสังคม เนื่องจากประเทศไทยมีความพยายามส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในสังคม หากแต่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ดังนั้นการสร้างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นผู้ประกอบการสังคมจะช่วยให้เกิดการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการสังคม และเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถผลักดันให้เกิดการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคม

3. ระบบบ่มเพาะความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่มีคุณภาพ โดยการบ่มเพาะของวิสาหกิจเพื่อสังคมมีลักษณะคล้ายกับระบบบ่มเพาะทางธุรกิจ คือการสร้างการเรียนรู้และไหวพริบทางธุรกิจผ่านการปฏิบัติและดูแลพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ร่วมกับการให้คำปรึกษาและระบบพี่เลี้ยง เพียงแต่ต้องเน้นความรู้ และเครื่องมือเพิ่มเติมเรื่องความเข้าใจปัญหาสังคมผ่านการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (action-based learning) ซึ่งกระบวนการบ่มเพาะส่วนใหญ่จะมาเป็นรูปแบบของโครงการที่มีระยะเวลาตั้งแต่ 3 เดือน ถึง 2 ปี ควบคู่กับการให้เงินทุนสนับสนุนตามขั้นตอนของพัฒนาการ

4. ระบบให้คำปรึกษาและช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ นอกจากการมีระบบบ่มเพาะความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่มีคุณภาพแล้ว การมีระบบให้คำปรึกษาและช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญก็ถือเป็นส่วนประกอบอันสำคัญต่อการอยู่รอดและเติบโตในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเชื่อมต่อความช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคเอกชน เช่น การสร้างระบบสนับสนุนนักเปลี่ยนแปลงของ School of Changemakers ซึ่งเป็นองค์กรที่ช่วยบ่มเพาะและให้คำปรึกษาสำหรับผู้สนใจที่มองหาความรู้ เครื่องมือ และการสนับสนุน โดยเป็นการออกแบบระบบการให้คำปรึกษาร่วมกัน

ระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย องค์กรภาคสังคม และภาคเอกชน

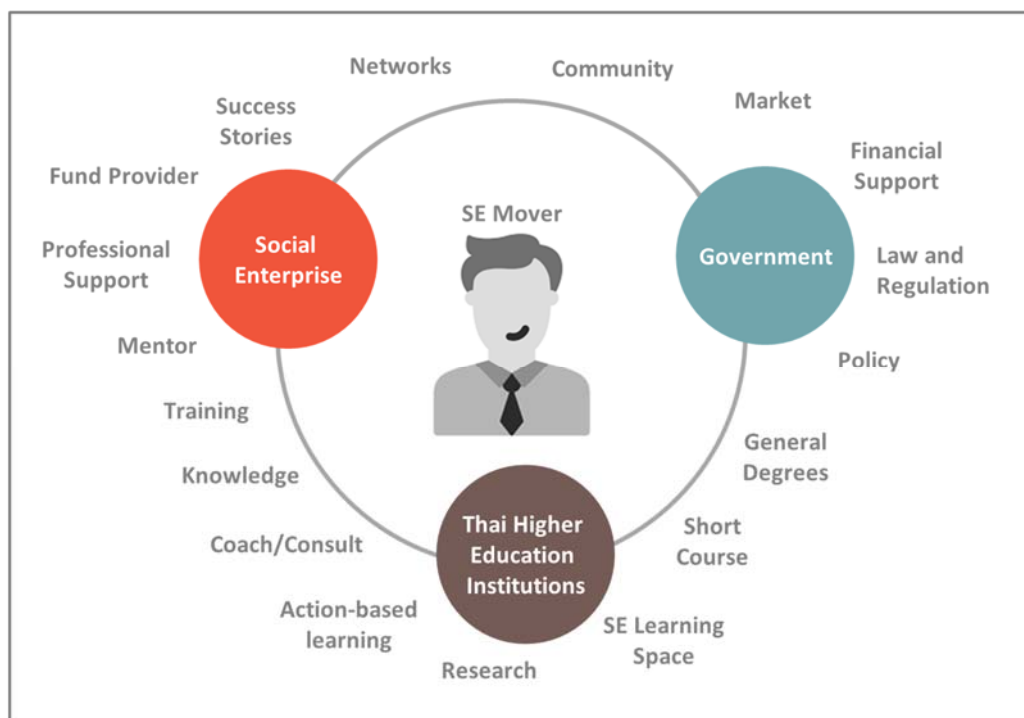
5. การสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกันสำหรับส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม ถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้ประกอบการหน้าใหม่ใช้เป็นพื้นที่ในการทำงาน แลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มคนที่มีความสนใจในประเด็นเดียวกันแต่มีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน และพัฒนาเป็นเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มผู้ประกอบการสังคมอื่น ๆ ดังตัวอย่างโครงการ True Digital Park ซึ่งเป็นพื้นที่ของการสร้างระบบนิเวศของสตาร์ทอัพและผู้ประกอบการด้านดิจิทัล เริ่มต้นตั้งแต่การออกแบบอาคารที่เน้นการเชื่อมต่อถึงกัน และมีปัจจัยที่สนับสนุนตั้งแต่การเริ่มบ่มเพาะธุรกิจ การเสริมสร้างองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีภาคการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เข้ามาร่วมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศเพื่อเสริมด้านความรู้และการพัฒนาบุคลากร มีพื้นที่ในการทำงาน พื้นที่จัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้าง partnership การเข้าถึงแหล่งเงินทุน รวมถึงการช่วยเหลือด้านนโยบายและการบริการต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ

6. การเข้าถึงแหล่งเงินทุนสนับสนุน เนื่องจากการดำเนินการวิสาหกิจเพื่อสังคมมีความเสี่ยงและความยากมากกว่าองค์กรธุรกิจทั่วไปในเรื่องเงื่อนไขการจัดการกับผลกำไร และยากกว่าองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีรายได้จากการบริจาค ดังนั้นทุนสนับสนุนในระยะเริ่มต้นจึงมีความสำคัญต่อการสร้างแรงจูงใจให้ผู้สนใจประกอบการทางสังคมตัดสินใจเริ่มต้นดำเนินการ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสนับสนุนในรูปแบบของเงินให้เปล่าจากภาครัฐ หรือการลงทุนของภาคเอกชนแบบ Angel Investment นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีรูปแบบการระดมทุนเพื่อเป็นทุนเริ่มต้นในอีกลักษณะหนึ่งคือ การระดมทุนจากสาธารณะและประชาชนทั่วไป (crowd funding) ที่เป็นการระดมทุนออนไลน์เพื่อแปลงความคิดที่ดีไปสู่โครงการที่เป็นรูปธรรม

สรุปผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปการพัฒนา ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย ปัจจัยเกื้อหนุนและความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ภาคส่วนต่าง ๆ ดังภาพที่ 1 องค์กรประกอบ บทบาทของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยเกื้อหนุนต่าง ๆ จากแผนภาพแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่เชื่อมโยงและต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการเชื่อมโยงกันของห่วงโซ่ทางคุณค่าที่มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกับระบบนิเวศทางธรรมชาติ และองค์ประกอบหลักที่มีความสำคัญและเป็นหัวใจของระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย คือ “SE Mover” หรือผู้ขับเคลื่อนส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศนี้ขาด “ผู้ขับเคลื่อนส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม” (SE Mover) อาจนำไปสู่ความล่าช้าหรือก่อให้เกิดอุปสรรคในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย

ภาพที่ 1 ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย และปัจจัย
แวดล้อมเกื้อหนุนต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย
ที่มา: ผู้วิจัย

การพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคมอย่างยั่งยืนไม่สามารถมุ่งเน้นการสนับสนุนจากภาคฝ่ายใดภาคฝ่ายเดียว หากแต่ต้องการการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่เป็นระบบ ระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของหลายภาคส่วน เช่น ผู้กำหนดนโยบาย ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคธนาคาร และยังจำเป็นต้องพัฒนาเชื่อมโยงแต่ละภาคส่วนให้ไปในทิศทางเดียวกัน ประเทศไทยต้องการการพัฒนา ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการสร้างผู้ประกอบการสังคมจำนวนมาก เพื่อทำให้เกิดการขับเคลื่อนการประกอบการทางสังคมอย่างกว้างขวาง และกลายเป็นแนวทางหลักในการแก้ปัญหาสังคมในประเทศไทยต่อไป

ผลลัพธ์ของโครงการวิจัยนี้เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย เกิดองค์ความรู้และแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย การพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัย สร้างความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่จะเป็นฐานที่สำคัญในการวางรากฐานเพื่อพัฒนาประเทศสู่การขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมสังคมต่อไป และสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมในภาพรวมของประเทศไทยต่อไป การพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคมอย่าง

ยังยืนยันไม่สามารถมุ่งเน้นการสนับสนุนจากภาคฝ่ายใดภาคฝ่ายเดียว หากแต่ต้องการการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่เป็นระบบ

ข้อเสนอแนะในการผลักดันผลวิจัยไปสู่การปฏิบัติ

การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้และแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย การพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัย สร้างความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่เริ่มขับเคลื่อนในระดับมหาวิทยาลัย ดังนั้นกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลการจัดการศึกษาของประเทศ ควรมีการทบทวนและพัฒนานโยบายที่เป็นรูปธรรมและมีความเหมาะสมในรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม รวมถึงมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคม และบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วน เพื่อให้ระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางในการพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัยไทย ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศผู้ประกอบการสังคมทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติ ซึ่งผู้สนใจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจนำการวิจัยไปประยุกต์ใช้และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมปัจจัยเกื้อหนุนในการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมในมหาวิทยาลัย เพื่อที่จะได้พัฒนาระบบนิเวศที่เป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจงกับปัญหาสังคมแต่ละด้านมากขึ้น (Short, Moss and Lumpkin 2009, 184) เพื่อเป็นประโยชน์กับนักศึกษาและการแก้ปัญหาสังคมในองค์กรต่อไป นอกจากนี้ ผู้สนใจหรือหน่วยงานภาคการศึกษาในทุกระดับหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา อาจนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการโครงการหรือพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการสังคมต่อไป

References

- Abu-Saifan, Samer. 2012. "Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries." **Technology Innovation Management Review** (February): 22-27.
- Baker, Michael. 2011. "Why 'Social Business'?" **Social Business** 1(1): 1-15.
- Bloom, Paul N., and J. Gregory Dees. 2008. "Cultivate Your Ecosystem." Accessed August 12, 2018. https://ssir.org/articles/entry/cultivate_your_ecosystem.
- Boschee, Jerr, and Jim McClurg. 2003. "Toward a Better Understanding of Social Entrepreneurship: Some Important Distinctions." Accessed August 15, 2018. <https://www.law.berkeley.edu/php-programs/courses/fileDL.php?fID=7289>.
- Bowen, Howard. 2013. **Social Responsibilities of the Businessman**. Iowa City, IA: University of Iowa Press.
- British Council. 2015. "Kitchakan Phuea Sangkhom Nai Saharatcha-anachak: Kan Phatthana Su Phak Kitchakan Phuea Sangkhom Thi Toepto." [Social Enterprise in the UK: Developing a Thriving Social Enterprise Sector]. Accessed December 3, 2018. https://www.britishcouncil.or.th/sites/default/files/kicchkaarephuuesangkhmainshraachaanaacchakr_final.pdf. (in Thai)
- Dacin, Tina, Peter Dacin, and Paul Tracey. 2011. "Social Entrepreneurship: A Critique and Future Directions." **Organization Science** 22(5): 1203-1213.
- Dees, J. Gregory. 1998. "The Meaning of Social Entrepreneurship." Accessed August 15, 2018. <https://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-dees.pdf>.
- Defourny, Jacques. 2001. "Introduction: From Third Sector to Social Enterprise." In **The Emergence of Social Enterprise**, edited by Carlo Borzaga and Jacques Defourny, 1-28. London: Routledge.
- European Commission. 2014. "A Map of Social Enterprises and Their Eco-Systems in Europe: Country Report: Finland." Accessed December 15, 2018. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?advSearchKey=A+Map+of+Social+Enterprises+and+Their+Eco-Systems+in+Europe+-+Country+Report%3A+Finland&mode=advancedSubmit&catId=22&doc_submit=&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0.
- Galera, Giulia, and Carlo Borzaga. 2009. "Social Enterprise: An International Overview of Its Conceptual Evolution and Legal Implementation." **Social Enterprise Journal** 5(3): 210-228.

- Goldsmith, Stephen, and William Eggers. 2004. **Governing by Network: The New Shape of the Public Sector**. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Isenberg, Daniel. 2011. "The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship." Accessed August 12, 2018. <http://www.innovationamerica.us/images/stories/2011/The-entrepreneurship-ecosystem-strategy-for-economic-growth-policy-20110620183915.pdf>.
- Leadbeater, Charles. 1997. **The Rise of the Social Entrepreneur**. London: Demos.
- Mair, Johanna, and Ignasi Marti. 2006. "Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight." **Journal of World Business** 41(1): 36-44.
- Mason, Colin, and Ross Brown. 2014. "Entrepreneurial Ecosystems and Growth Oriented Entrepreneurship." The Hague: OECD, LEED Programme; the Dutch Ministry of Economic Affairs. Accessed August 15, 2018. <https://www.oecd.org/cfe/leed/Entrepreneurial-ecosystems.pdf>.
- Moore, James F. 1993. "Predators and Prey: A New Ecology of Competition." **Harvard Business Review** 71(3): 75-86.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. n.d. "The Social Enterprise Sector: A Conceptual Framework." Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Accessed August 12, 2018. <https://www.oecd.org/cfe/leed/37753595.pdf>.
- Patton, Michael, and Michael Cochran. 2002. "A Guide to Using Qualitative Research Methodology." Accessed January 15, 2019. http://evaluation.msf.org/sites/evaluation/files/a_guide_to_using_qualitative_research_methodology.pdf.
- Short, Jeremy, Todd Moss, and G.T. Lumpkin. 2009. "Research in Social Entrepreneurship: Past Contributions and Future Opportunities." **Strategic Entrepreneurship Journal** 3(2): 161-194.
- Thailand. National Reform Council. 2015. **Sapha Patirup Haeng Chat: Wara Patirup Phiset 1: Wisahakit Phuea Sangkhom**. [National Reform Council: Special Reform Agenda 1: Social Enterprise]. Accessed December 14, 2018. https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/parcy/004.pdf. (in Thai)
- Wilson, Karen, Christine Volkmann, Steve Mariotti, Daniel Rabuzzi, Shailendra Vyakarnam, and Ana Sepulveda. 2009. "Educating the Next Wave of Entrepreneurs: Unlocking Entrepreneurial Capabilities to Meet the Global Challenges of the 21st Century: A Report of

the Global Education Initiative. Geneva: World Economic Forum.” Accessed August 18, 2018. http://www.gvpartners.com/web/pdf/WEF_EE_Full_Report.pdf.

Yunus, Muhammad, and Karl Weber. 2010. **Building Social Business: The New Kind of Capitalism That Serves Humanity’s Most Pressing Needs**. New York: Public Affairs.